

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

Serkan ACAR, **DEFTERDAR SEYFİ ÇELEBİ TÜRKİSTAN VE UZAK DOĞU SEYAHATNAMESİ**, Selenge Yayınları, İstanbul 2014, 158 Sayfa.

Hakan KURT*

Serkan Acar tarafından yayına hazırlanıp notlandırılan kitap, Önsöz (s. 9-10) ardından Defterdar Seyfi Çelebi ve Eserine Dair (s. 11-20),Türkistan ve Uzak Doğu Seyahatnamesi (s.21-89), Bibliyografya (s. 90-100),Osmanlıca Metin (s. 101-153) ve Karma Dizin (s. 155-158) başlıkları altında beş bölümden oluşmaktadır.

Yazar “Önsöz”de (s. 9-10) Türk Dünyası kavramının coğrafi anlamına kısaca değinmiştir. Acar, Anadolu, Türkistan, İran, Kuzey Hindistan, Afganistan, Kuzey Irak, Balkanlar, Kafkaslar, Tataristan, Kırım ve Kıbrıs gibi pek çok bölgenin coğrafi olarak Türk Dünyası sınırları içinde olduğunu söylemektedir. Ayrıca edisyon kritiği daha önce Joseph Matuz tarafından yapılan Seyfi Çelebi Seyahatnamesi’nin bu kavramın kökenine dair bilgi veren ciddi bir çalışma olduğunu belirtmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde (s. 11-20) Acar, Türk Dünyası ile ilgili seyahatnameler, Kanun-i Sultan Süleyman’ın saltanat devri ile ardından gelen dönemde ortaya konulan Türkistan ile ilgili bazı seyahatname örnekleri, Defterdar Seyfi Çelebi’nin eseri ve bu eser hakkında yapılan çalışmalarla ilgili bilgiler vermektedir.

Kanuni devrinin Türk Dünyası için adeta bir asr-ı saadet devri olduğunu söyleyen (s.11)Acar’a göre Türk Dünyası içinde hüküm süren devletlerin her birinin ayrı birer karakteri olduğu gibi teşkilatlanmaları da birbirinden farklıdır. Acar, ilerleyen sayfalarda kısaca bahsettiği bu ve ardından gelen dönemlere ait seyahatnamelerin Türkistan coğrafyasında kurulan Türk devletlerinin ve diğer kavimlerin kurdukları ticari ve siyasi ilişkiler sonucunda elçiler veya sadece uhrevi amaçla seyahat eden dervişler tarafından kaleme alındığını söylemektedir. Nikolas Vatin’den alıntı yaparak “*Dervişler gönüllü gezginlerdi*” demektedir (s. 12). Bu seyahatnamelerin yazımında sadece yolculuk notları değil yazılı ve sözlü

* Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, hakankurt5206@gmail.com

kaynaklardan elde edilen bilgilerin de kullanıldığını belirtmektedir. Yazılı ve sözlü kaynakların kullanıldığı seyahatnamelerin ilk örneklerinin Türkistan, Çin ve Hindistan'a yapılan seyahatlerle ilgili olduğunu ve Fars dilinde kaleme alındığını söylemektedir. Acar, Türkler tarafından bu türde yazılan ilk eserin Hoca Gıyaseddin Nakkaş'a ait "*Sefernâme-i Çin*" adlı eser olduğunu (s. 12); "*Sefernâme-i Çin*" adlı eserin daha sonra Damat İbrahim Paşa'nın isteği üzerine Çelebizade Âsım tarafından "*Âcaibü'l-Letâif*" başlığıyla Türkçe'ye tercüme edildiğini söylemektedir (s. 11,12).

Osmanlı seyyahlarından Ali Ekber'in Çin'e yaptığı yolculuğu anlatan "*Hıtayname*" adlı eserde Farsça yazılan eserlerden bir örnektir. Çin ile ilgili değerli bilgilerin bulunduğu bu eser önce Yavuz Sultan Selim'e daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Ali Ekber'in, Hoca Gıyaseddin Nakkaş'ın gezi notlarından da istifade ederek oluşturduğu bu eser Sultan III. Murad zamanında "*Kanunnâme-i Çin ve Hıtay*" adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Aynı devirde yazılan Defterdar Seyfi Çelebi'nin seyahatnamesi Türkistan, Uzak Doğu, Hindistan ve İran'ın durumunu anlatan; türüne az rastlanan bir "tarihi coğrafya" eseridir (s.13,14). Orijinal adı "*Kitâb-ı Tevârih-i Pâdişâhân-ı Vilâyet-i Hind ve Hıtây ve Keşmîr ve Vilâyet-i 'Acem ve Kâşkar ve Kâlmâk ve Çîn ve Sâ'ir Pâdişâhân-ı Pişîn ez Evlâd-ı Çengîz Hân ve Hâkân ve Fağfûr ve Pâdişâhân-ı Hindûstân der Zamân-ı SultânMurâdibnSultânSelîm Hân minTe'lifât-ı DefterdârSeyfiÇelebî el-Merhûm fi Sene 990 Târihinde*" olan Seyfi Çelebi Seyahatnâmesi'nin iki nüshası bulunmaktadır. Mevcut nüshaların birisi "Leiden Üniversitesi Kütüphanesi No. 917/1" numarada diğeri ise Paris'te "BibliothèqueNational, SupplementTurc, 1136" numarada bulunmaktadır (s. 13).Acar,ChristineWoodhead'den alıntı yaparak yukarıda bahsedilen bu uzun başlıklı ismin eserin Leiden nüshasına yazarın ölümünden sonra ilave olduğunu söylemektedir (s.14).

Seyfi Çelebi'nin seyahatnamesi ile ilgili akademik çevrelerde ki ilk takipçilerin Fransa'dan Charles Schefer, Rusya'dan V.V. Barthold ve Türkiye'den Zeki Velidi Togan olduğunu söyleyen Acar; bu isimlerden alıntılar yaparak söz konusu eserin önemini ifade etmeye çalışmıştır. Zeki Velidi Togan'ın *İslam Ansiklopedisi* için kaleme aldığı "Ali Ekber" maddesinde Seyfi Çelebi'den bahsettiğini belirtmektedir. Seyfi Çelebi'nin eseriyle ilgili en kapsamlı çalışmanın Seyfi Çelebi'nin eserinin

günümüze ulaşan iki nüshasının mukayese edildiği, tenkidinin yapıldığı ve transkripsiyonunun verildiği Joseph Matuz'a ait çalışma olduğunu söylemektedir. Joseph Matuz'a ait olan bu çalışma doktora tezi olarak çalışılmış ve sonrasında kitaplaştırılmıştır. Matuz tarafından neşredilen eserin V. L. Ménage tarafından yanlış okumalar, eserin tarihi, müellif ve kaynakları ile ilgili tenkidinin yapıldığını söylemektedir. V.L. Ménage Dr. Matuz'un haddinden fazla mütereddit davrandığını ve Seyfi'nin eserinde bir Osmanlı yazarından beklenmeyecek bir dil ve üslup olduğunu söylemektedir (s. 15). J. Stewart-Robinson'un da Matuz'un yaptığı çalışmada ki hatalarla ilgili tespitleri olduğunu; kitapta belirtilen bazı hususlar ve bir unvan dışında eserin derleyicisi hakkında hiçbir şeyin bilinmediğini söylemektedir. J. Stewart-Robinson'un Seyfi Çelebi'nin bu eserinin Osmanlı tarihine ışık tutmayacağı şeklinde eleştirilerinden bahsetmektedir. Bununla birlikte J. Stewart-Robinson Matuz'un bu eseri ilim dünyasına kazandırmasının takdire şayan olduğunu söylemektedir. Acar yapılan bu eleştirilere kendisi de haklılık payı vermektedir (s. 15,16). Ancak Seyfi Çelebi'ye ait bu eserin anadili Türkçe olmayan bir akademisyen tarafından ilim dünyasına kazandırılmasının takdire şayan olduğunu ve Türkiye'de hiçbir Osmanlı tarihçisinin ilgisini çekmediğini söylemektedir (s. 17).

Acar; Matuz'un çalışması ve bu çalışmanın tenkitleri ile ilgili bilgiler verdikten sonra Seyfi Çelebi'nin kim olduğu ve eseri ile ilgili bazı özet bilgiler sunmaktadır. Bunlardan birisinin Encyclopedia of Islam'a "Seyfi" maddesini yazan Christine Woodhead'e ait olduğunu belirtmektedir. Woodhead Seyfi Çelebi'nin eserinin başlığında ki tarihin telif tarihi ile uymadığını; bu durumun eseri el yazmasıyla kopya eden kişinin hatası olduğunu söylemektedir (s. 17). Franz Babinger'in "*Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*" adlı eserinden yola çıkarak Seyfi Çelebi ve Seyfullah Çelebi'nin farklı kişiler olduğunu belirtmektedir (s. 17). Woodhead Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi'ye göre Seyfullah Seyfi Çelebi'nin mükemmel bir nesir yazarı olduğunu ancak Seyfi'nin eserinin ise günlük bir dille yazıldığını ve bundan dolayı bahsi geçen iki müellifin aynı kişiler olmasının mümkün olmadığını; Seyfi'nin defterdar olduğuna ilişkin kayıtların da şüpheli olduğunu bildirmektedir (s. 17,18). Woodhead; Seyfi'nin bizzat seyahat ettiğine dair bir kanıtın bulunmadığını (s. 18) ve Seyfi Çelebi'nin eserinin Osmanlı müellifleri tarafından kaynak olarak kullanılmadığını ayrıca Charles Schefer ve V. V. Barthold tarafından dikkat çekilene kadar meçhul kaldığından

KİTAP DEĞERLENDİRMESİ

Defterdar Seyfi Çelebi Türkistan Ve Uzak Doğu Seyahatnamesi, Serkan ACAR (s.348-352)

bahsetmektedir (s. 18). Ardından Mahmut Ak'ın; Seyfi Çelebi'nin mesleğinin İranlı veya Buharalı bir tacirin kitap muhafızlığı olduğunu; Seyfi Çelebi'nin coğrafyacidan çok bir tarihçi olduğunun anlaşıldığını; eserinde eksiklikler olduğunu ve Seyfi Çelebi'nin eserinin kitabi kaynaklardan da yararlandığını belirttiği görüşlerini değerli bulmuştur (s. 18).

Seyfi Çelebi seyahatnâmesi ile ilgili çalışmalar konusunda ve eserin içeriği hakkında bunları belirten Acar; kendi yorumlarına geçerek; Seyfi Çelebi'nin kim olduğunun; mesleğinin ve ölüm tarihinin; bu seyahati gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin; Matuz, Woodhead ve Mahmut Ak'ın verdiği bilgiler ışığında değerlendirildiğinde belirsiz olduğunu söylemektedir. Ancak V.L. Ménage tarafından söylenen Seyfi Çelebi'nin Safevi tebaası olduğunun da gerçek dışı olduğunu belirtmektedir (s. 19).

Acar, Seyfi Çelebi'nin eserinin seyahatname tadında bir tarihi coğrafya kitabı olduğunu; Seyfi Çelebi'nin eserinde sadece giriş bölümünde yer alan tarihle ilgili sözlerinden dolayı kendi eserini tarih kitabı olarak adlandırdığını belirtmektedir. Ancak bu eleştiriyi birlikte Acar, Seyfi Çelebi'nin eserinin Osmanlılarda gelişmiş şekilde Türkistan ve Türk Dünyası algısının olduğunu gösterdiğini ve Osmanlı kütüphanelerinde Türk Dünyası'na katkı sağlayacak birçok eserin var olduğunu ima ettiğini söylemektedir (s. 19,20). Bu düşüncesine de Cemal Kafadar'ın Seyfi Çelebi ile ilgili yaptığı “ *Seyfi Çelebi gibi yazarların eserleriyle Osmanlı'nın komşu dünyalardan haberdar olmak için çaba sarf ettiği*” şeklinde ki tespiti ile açıklık kazandırmaktadır (s. 19). Bir diğer eleştiri olarak Osmanlı'nın romantizmden realizme geçemediği bir dönemde yazıldığını söylediği Seyfi Çelebi'nin seyahatnamesinde, Karadeniz'in kuzeyi ile ilgili tek bir kelime etmediğini de söylemektedir (s. 20).

Osmanlı XVI. asırlarında Türk Dünyası ile ilgili pek fazla bilginin olmadığı; Osmanlı'nın Türkistan ile ilgilenmediği ve sadece çıkarları doğrultusunda Türkistan bölgesiyle ilişkiler kurduğu gibi düşünceler bulunmaktadır. Tanıtmaya çalışılan Serkan Acar'ın *Defterdar Seyfi Çelebi Türkistan ve Uzak Doğu Seyahatnamesi* adlı kitabı aynı dönemlerde Türkistan ve Uzak Doğu ile ilgili yazılan Seyfi Çelebi'nin seyahatnamesini tanıtmaya ve yorumlamaya açısından oldukça ilgi çekicidir. Ancak seyahatnamenin gerçek sahibi ve yazmış oldukları ile ilgili, tespitleri ile ilgili veya

Hakan KURT, (s.348-352)

seyahatnamesinde dikkati çeken unsurlarla ilgili bilgiye sahip olunamaması da ayrıca dikkati çekmektedir.